

Introduksjon	1
Nettselskapenes praktisering av modenhetsvurderinger	2
Minimumskriteriene fra NEM §3-4 er konkretisert i Beste praksis	2
En helhetlig vurdering med rom for skjønn	2
Enklere krav til forespørsler under 5 MW	3
Strengere krav til forespørsler over 100 MW.....	3
Saksbehandling og veiledning rundt modenhetsvurderingen	3
Veiledende vurdering før modenhetsvurdering	3
Mindre avklaringer rundt modenhetsinformasjon uten å miste modenhetsdato	4
Ansvarlig for modenhetsvurderingen	4
Modenhetsskriterier som prosjekter vil bli vurdert ut fra.....	6
1 Prosjektbeskrivelse.....	6
Formål	6
Minimumskrav:	6
Utdypende forklaringer	6
<i>Prosjektbeskrivelse</i>	6
<i>Situasjonsplan</i>	6
<i>Enlinjeskjema av egne nettanlegg</i>	7
2 Reelt kapasitetsbehov	8
Formål	8
Minimumskrav	8
Utdypende forklaringer	8
<i>Kapasitetsøkninger skal hensynta eksisterende kapasitetsrettigheter</i>	8
<i>Effektbudsjett</i>	9
<i>Eksempel effektbudsjett</i>	9
<i>Unntak for offentlig anbud i samferdselsprosjekter</i>	10
3 Lokalisering og relevante tillatelser og avtaler	11
Formål	11
Minimumskrav	11
Utdypende forklaringer	11
<i>Forpliktende og eksklusiv avtale med grunneier eller høy sannsynlighet for ekspropriasjon</i>	12
<i>Regulering av arealformål</i>	13
4 Finansieringsplan.....	14
Formål	14

Minimumskrav	14
Utdypende forklaringer	14
<i>Avhengighet mellom finansiering og planlagt fremdrift</i>	15
<i>Finansiering av prosjektets neste fase</i>	15
5 Forpliktende fremdriftsplan	16
Formål	16
Minimumskrav	16
Utdypende forklaringer	16
<i>Realistisk tilknytningsdato</i>	16
<i>Realistisk tilknytningsdato og kapasitetskø</i>	17
<i>Maksimal ledetid for realisering av prosjekter</i>	17
<i>Byggestart</i>	18
<i>Tilknytningsprosessen</i>	18
<i>Byggetrinn</i>	18
Nettselskapenes håndtering av kø og reservasjoner	20
Kø- og reservasjonsprosessen	20
Kapasitetskø og modenhetsdato	20
Fra køplass til reservasjon	20
Reservasjon av kapasitet	21
<i>Reservasjon på flere nettnivå følger et ovenfra og ned-prinsipp</i>	21
<i>Reservasjon av "restkapasitet"</i>	21
<i>Køplass og tilknytning på vilkår</i>	22
Oppfølging av kø og reservasjon	22
<i>Fremdriftsrapportering for køplass versus reservasjon</i>	23
Forsinkelser og kansellering	23
Overholde frister i tilknytningsprosessen	23
Forsinkelser	23
<i>Forsinkelser</i>	23
Endringer av andre modenhetskriterier enn fremdrift	24
<i>Endring av formål/type virksomhet</i>	24
<i>Endring av reelt kapasitetsbehov</i>	24
<i>Flytting av lokasjon</i>	24
<i>Endring av finansiering/eierskapsstruktur</i>	25
Prosess for kansellering av køplass og reservasjon	25
Vedlegg	26

1 Definisjon av begreper	26
2 Prosjektveiviseren	29
Konseptfasen og BP2.....	29
Planleggingsfasen og BP3.....	29
Gjennomføringsfasen og BP4.....	29

Introduksjon

Beste praksis for nettilknytning av forbruk, heretter omtalt som *Beste praksis (forbruk)*, er utarbeidet av Fornybar Norge for å harmonisere tilknytningsprosessen på tvers av norske nettselskap. Dette dokumentet beskriver Beste praksis for modenhetsvurdering, kø og reservasjon for nettkunder med forbruk, og er utarbeidet i fellesskap med flere nettselskap.

Målet er at alle som forespør nettilknytning skal møte de samme spørsmålene og vurderingene, uavhengig av nettselskap og nettnivå. For å skape forutsigbare rammer for nettkundene oppfordrer vi derfor alle norske nettselskap til å følge Beste praksis.

Beste praksis for forbruk for modenhetsvurderinger, kø og reservasjon kan leses i tre deler:

1. Nettselskapenes praktisering av modenhetsvurderinger
2. Modenhetskriterier som prosjekter vil bli vurdert ut fra
3. Nettselskapenes håndtering av kø og reservasjoner

Del 1 gir en overordnet introduksjon til modenhetsvurderinger, mens Del 2 gir en innføring i hvert enkelt modenhetskriterium. Del 3 omhandler rutinene etter at prosjektet er vurdert som modent, og hvordan nettselskapet skal håndtere kø og reservasjoner, forsinkelser og kanselleringer.

Del 2 i dette kapitlet er tilpasset nettkunder som forbruker strøm. Fornybar Norge arbeider med å utvikle en egen beste praksis for kraftprodusenter.

Nettselskapenes praktisering av modenhetsvurderinger

For nye eller eksisterende kunder som forespør avtalt effekt over 1 MW, er det krav til at tilknyttende nettselskap skal gjennomføre modenhetsvurdering før reservasjon av nettkapasitet eller plassering i kapasitetskø. Hensikten med modenhetsvurderinger er å sikre at kapasitet i strømmettet tildeles prosjekter som har reell gjennomføringsevne, at realismen i prosjektene vurderes, å forhindre at umodne prosjekter beslaglegger kapasitet på bekostning av andre, samt å unngå at nettselskapene bruker unødig ressurser på umodne prosjekter.

Fornybar Norges beste praksis for modenhetsvurdering innebærer følgende fem modenhetskriterier

1. Prosjektbeskrivelse
2. Reelt kapasitetsbehov
3. Lokalisering og status på relevante tillatelser og avtaler
4. Finansieringsplan
5. Forpliktende fremdriftsplan

Forskrift om netregulering og energimarked (NEM) §3-4 inneholder sju minimumskriterier som nettselskapene skal vurdere. Beste praksis har slått sammen kriteriene i punkt e) *status på relevante tillatelser og avtaler* og f), *lokalisering*, til ett punkt, samt c) *tidspunkt for bruk av kapasiteten* og d), *forpliktende fremdriftsplan*, til ett punkt. Beste praksis avslutter med forpliktende fremdriftsplan, da dette skal være en oppsummering av alle relevante milepæler som er belyst i modenhetsinformasjonen og grunnlag for videre oppfølging av prosjektenes modenhet.

Minimumskriteriene fra NEM §3-4 er konkretisert i Beste praksis

I høring av ny forskrift omtalte departementet innhold i de ulike kriteriene. Departementet understrekte at omtalen ikke ga uttømmende føringer for hva nettselskapet konkret skal vurdere innenfor hvert kriterium. Videre presiserte de at nettselskapene kan fastsette ytterligere kriterier for modenhet utover de som er foreslått. Det er imidlertid krav til at kriterier skal være objektive og ikke-diskriminerende, og at de skal være samlet skriftlig og være lett tilgjengelige.

Hensikten med Beste praksis er å konkretisere innholdet i minimumskriteriene i [NEM § 3-4](#), slik at det tydelig fremgår hvilken informasjon som må dokumenteres ved modenhetsvurdering av prosjekter.

En helhetlig vurdering med rom for skjønn

Det er stor variasjon i typen prosjekter som skal modenhetsvurderes. Nettselskapets modenhetsvurdering må være en helhetsvurdering av informasjonen som sendes inn, hvor kriteriene vurderes både enkeltvis og i sammenheng med hverandre. Nettselskapene må ha rom til å utøve skjønn ut ifra prosjektets størrelse, kompleksitet og realiseringsevne.

Noen kriterier kan veie tyngre for enkelte typer prosjekt enn for andre, og svakheter under ett kriterie kan veies opp av grundige svar i andre kriterier. Dette vil variere ut ifra hva som er viktig med tanke på prosjektets natur, og hvor nettselskapet vurderer at det er riktig med mer eller mindre informasjon med tanke på fremdriftsoppfølging.

Selv om vurderingen må inneholde en viss grad av skjønn, skal prinsippet for nøytral og ikke-diskriminerende adferd etter NEM § 4-14 alltid følges og like prosjekter skal behandles likt.

Enklere krav til forespørsler under 5 MW

Alle tilknytningsforespørsler på 1 MW eller mer skal modenhetsvurderes, og kravene gjelder i utgangspunktet alle prosjekter uavhengig av størrelse på forespurt kapasitet, kompleksitet eller type prosjekt. Det kreves imidlertid ikke like omfattende modenhetsinformasjon fra de minste prosjektene som fra de store. Forespørsler under 5 MW er som regel mindre komplekse og tar kortere tid å realisere, og reservasjoner til feil aktør vil ikke utgjøre en like stor markedsbarriere som større prosjekter. For forespørsler under 5 MW trenger nettselskapet heller ikke avklare driftsmessig forsvarlighet med Statnett. Beste praksis åpner derfor for at noen av kriteriene ikke må praktiseres like strengt for prosjekter under denne effektgrensen. Eventuelle forenklinger i kravene er spesifisert under de punktene de gjelder. I forbindelse med modenhetsvurderinger gjelder forenklingen for de under 5 MW den konkrete forespørselen, ikke det samlede avtalte effektuttaket. For eksempel skal ikke en industriaktør med eksisterende uttak på 50 MW måtte dokumentere kriteriene i full detaljeringsgrad fordi det skal etableres lading på 1 MW til ansattes elbiler på samme tomt. Dersom kunden bevisst utnytter forenklingen på en måte som strider mot dens hensikt, for eksempel ved å sende flere klart oppdelte forespørsler over kort tid, kan nettselskapet etter vurdering se bort fra forenklingen.

Strengere krav til forespørsler over 100 MW

Statnett SF er ansvarlig for modenhetsvurderinger av prosjekter større eller lik 100 MW. Statnett har besluttet å sette strengere krav under kriterium 1 *Prosjektbeskrivelse* og kriterium 3 *Lokalisering, og relevante tillatelser og avtaler*. Dette er for å sikre at kundeprosjekter som beslaglegger høy kapasitet i kø eller ved reservasjon, har høy gjennomføringsevne.

Saksbehandling og veiledning rundt modenhetsvurderingen

Det er aktørens prosjekt som modenhetsvurderes, og modenhetsinformasjonen skal være spesifikt for selve prosjektet. Aktørens gjennomføringsevne for prosjektet vil bli vurdert ut ifra oversendt dokumentasjon, særskilt for modenhetskriterium 4 (finansieringsplan) og 5 (forpliktende fremdriftsplan).

Veiledende vurdering før modenhetsvurdering

Veiledende vurdering er en grov og vederlagsfri veiledning fra nettselskapet basert på kjent informasjon og enkle analyser. Formålet er å gi kunden overordnet og uforpliktende informasjon om ledig kapasitet, realiseringstid og kostnadsoverslag for ulike kapasitetsbehov før en mer omfattende vurdering av kapasitet i eksisterende og planlagt nett eventuelt igangsettes (etter at prosjektet er vurdert som modent).

Veilende vurdering er primært aktuelt før kunden sender inn modenhetsinformasjon, og kan belyse flere aktuelle problemstillinger for aktøren:

- Realistisk kapasitetsbehov – avklaring av faktisk behov.
- Tidlig kapasitetsavklaring - for eksempel kan søkt kapasitet tilpasses informasjon om tilgjengelig nettkapasitet
- Ledetider for nettinvesteringer - som må hensyntas i prosjektets fremdriftsplan og ønsket tidspunkt for bruk av kapasiteten.

- Aktørens eventuelle behov for egne nettanlegg, samt vurdering av eierforhold mot nettselskapets nettanlegg.
- Forpliktelser og kostnader i tilknytningsprosessen.

Veiledning om slike forhold kan potensielt avdekke at prosjektet ikke er modent, for eksempel dersom kunden ikke er klar over reelt kapasitetsbehov eller lokasjon. Slik innsikt bidrar til å redusere antall søknader på et prematurt stadium og kan dermed spare nettselskapene for ressursbruk til modenhetsvurderinger og detaljerte kapasitetsanalyser av umodne prosjekter.

Mindre avklaringer rundt modenhetsinformasjon uten å miste modenhetsdato

Ved modenhetsvurdering av prosjekter kan det oppstå behov for mindre avklaringer fra aktøren for at nettselskapet skal vurdere prosjektet som modent. Det kan være uheldig dersom prosjektets modenhetsdato blir forsinket på grunn av nettselskapets saksbehandlingstid, dersom mangelen enkelt kunne vært rettet opp etter en rask tilbakemelding.

I slike tilfeller kan det være greit med rom for pragmatiske løsninger, slik at aktøren kan gi en avklaring uten at modenhetsdatoen påvirkes. Dette forutsetter at informasjonen som må suppleres er *minimal*, og ikke avgjørende for å vurdere modenheten. Eksempler på en mindre avklaring kan være at det mangler et vedlegg.

Hovedregelen skal være at aktøren har ansvar for å sende inn komplett og korrekt informasjon fra starten, og nettselskapet må praktisere dette strengt av hensyn til likebehandling. Nettselskapet bør sette en *kort* frist for når eventuell tilleggsinformasjon skal være innsendt, eksempelvis 5 virkedager. Det skal begrenses til maksimalt én eventuell supplerende informasjon. Dersom fristen overskrides, eller dersom det opprinnelig mangler vesentlig informasjon, skal aktøren få en ny modenhetsdato fra tidspunktet all nødvendig informasjon er komplett.

Dersom aktøren har spørsmål og trenger veiledning rundt hvordan de skal fylle ut skjema eller hva som er nødvendig for å oppnå modenhet, skal dette gjøres i forkant av at modenhetsinformasjonen sendes inn formelt. Nettselskapene kan veilede, men skal ikke opptre som konsulent for aktøren bak prosjektet.

Ansvarlig for modenhetsvurderingen

Det er alltid *tilknyttende nettselskap* som har ansvaret for kundekontakten. Hvilket selskap som er tilknyttende nettselskap skal avklares tidlig i prosessen, basert på forespurt kapasitet, lokale grensesnitt og hva som er rasjonell løsning for tilknytning. Tilknyttende nettselskap kan endre seg underveis i tilknytningsprosessen.

I henhold til NEM § 3-4 flyttes ansvaret for selve modenhetsvurderingen ved effektgrensene:

- 10 MW – fra lokalt til regionalt distribusjonsnett
- 100 MW – fra regionalt distribusjonsnett til transmisjonsnett

Myndighet og ansvar for modenhetsvurderingen flyttes opp til overliggende nettnivå ved de nevnte effektgrensene. Overliggende nettnivå er nærmeste, ordinære overliggende nettselskap. Anleggskonsesjonærer som kun eier enkeltkomponenter skal ikke forstås som overliggende nettselskap i dette tilfellet.

Formålet med å flytte ansvaret, er å sikre likebehandling mellom store prosjekter. Forskriften presiserer at vurderingen skal gjennomføres i samarbeid med tilknyttende nettselskap. Det vil i praksis si at tilknyttende nettselskap har en koordinerende rolle, at tilknyttende

nettselskap og overliggende nettselskap gjør én felles modenhetsvurdering og at det overliggende nettselskapet har ansvaret for utfallet av modenhetsvurderingen.

Modenhetskriterier som prosjekter vil bli vurdert ut fra

Beste praksis har som formål å tilrettelegge for størst mulig samsvar mellom nettselskapenes fortolkning av minimumskriteriene i NEM § 3-4. Dette kapitlet beskriver Fornybar Norges forslag til utdypning av minimumskriteriene, utarbeidet i samråd med en rekke nettselskap.

Kunden står selv ansvarlig for å oppgi korrekt informasjon i henhold til disse kriteriene. Informasjonen skal være konkret til prosjektets formål, og det skal tydelig fremgå hvilke deler av dokumentasjonen som er ment å oppfylle hvilke krav. Kundens opplysninger skal presenteres på en måte som er forståelig og oversiktlig for nettselskapene å vurdere.

1 Prosjektbeskrivelse

Formål

Dette modenhetskriteriet tilsvarer kriterium a i NEM § 3-4. Prosjektbeskrivelsen skal gi nettselskapet nødvendig informasjon om prosjektet og planlagt anlegg. Beskrivelsen må være tilstrekkelig spesifikk til at nettselskapet kan identifisere det konkrete prosjektet kapasiteten skal brukes til. Partene bør gjennom tilknytningsprosessen ha dialog om endringer i prosjektbeskrivelsen, og substansielle endringer i beskrivelsen krever nettselskapets godkjenning.

Minimumskrav:

- *Prosjektbeskrivelse*: prosjektet skal være beskrevet, inkludert hva kapasiteten skal brukes til.
- *Situasjonsplan*: det skal være utarbeidet og oversendt situasjonsplan av anlegg som skal etableres.
- *Enlinjeskjema av kundens egne nettanlegg* der dette er aktuelt

Enklere krav under 5 MW

Ingen unntak for prosjekter under 5 MW.

Strengere krav over 100 MW

Prosjektet skal minimum ha gjennomført beslutninger tilsvarende en konseptfase, dvs. besluttet oppstart av planleggingsfase.

Utdypende forklaringer

Prosjektbeskrivelse

Det bør gis en overordnet introduksjon av prosjektet, inkludert en overordnet prosjektorganisering og plan, samt illustrasjoner der dette er hensiktsmessig. Det må tydelig fremkomme hvilket formål nettkapasiteten skal brukes til.

Situasjonsplan

Situasjonsplanen skal gi nettselskapet visuell og konkret innsikt i hvordan prosjektets anlegg er planlagt plassert og tilknyttet. Kravene til situasjonsplan er:

- Alle nødvendige anlegg (prosessanlegg, strømforsyning, veier, lager etc.) er inntegnet.
- Dersom det er behov for egne nettanlegg på aktørens side, skal situasjonsplanen vise hvor det er avsatt areal til egne nettanlegg og anleggene tegnes inn i situasjonsplanen.
- Det skal fremlegges tegninger av alle nødvendige bygninger, anlegg, veier og nettanlegg, samt plantegninger som viser anleggenes tiltenkte plassering i terrenget.
- Tegningene skal være fagmessig utført i korrekt målestokk (f.eks. 1:100 for plantegning/fasade, 1:500 for situasjonsplan), være målsatte, tydelig vise endringer med tykkere streker eller farger, ha et utfylt tittelfelt med relevant informasjon, og leveres i egnet format som A4 eller A3, ofte som egne PDF-filer ved digital innsending.

Enlinjeskjema av egne nettanlegg

For prosjekter som knyttes direkte til regional- eller transmisjonsnettet, eksempelvis store industrikunder med høyt effektbehov, kan det bli aktuelt å etablere egne nettanlegg. Ved slike tilfeller må kundens egne nettanlegg dokumenteres med beskrivelse og tegninger av nettanleggene (trafo, samleskinner, kabler, m.fl.), samt eventuell plassering av disse. Kunden trenger kun å dokumentere eget nettanlegg.

Enlinjeskjema bør angi ønsket eierforhold/grensesnitt mot tilknyttende nettselskap. Endelig tilknytningspunkt avklares senere i prosessen med tilknyttende nettselskap.

Dersom eierforholdene tilsier at aktøren bak prosjektet må søke anleggskonsesjon for å eie elektriske anlegg, skal dette beskrives under modenhetskriteriet om tillatelser og føres opp som milepæler i fremdriftsplanen.

2 Reelt kapasitetsbehov

Formål

Dette modenhetskriteriet tilsvarer kriterium b i NEM § 3-4. Prosjektet skal dokumentere et reelt og velbegrunnet kapasitetsbehov, som er gjennomtenkt og i samsvar med prosjektbeskrivelsen, situasjonsplan og fremdriftsplan. Om aktøren ikke klarer å gjøre det, indikerer det at prosjektet ikke er modent.

Hensikten er å unngå at et prosjekt bestiller mer kapasitet enn nødvendig – noe som kan hindre andre prosjekter i å få nettkapasitet og dermed skape barrierer i markedet. Videre skal søknader om reelle volum bidra til nettselskapenes planlegging av nettutviklingen.

Minimumskrav

- *Oversikt over eksisterende kapasitetsrettigheter:* aktøren bak prosjektet skal ha oversikt over eventuelle eksisterende avtaler og begrunne nytt totalt kapasitetsbehov.
- *Effektbudsjett:* prosesser og komponenter i anlegget, herunder moduler i modulbaserte anlegg, som skal trekke strøm skal beskrives i et effektbudsjett og være i samsvar med situasjonsplan. Kapasitetsbehovet skal være spesifikt for prosjektet.
- *Effektprofil og maksimalt effektbehov:* beskrivelse av forventet maksimalt effektbehov, samt grafisk fremstilling av variasjoner i effektbehov gjennom effektprofiler (for sesong-, uke- og døgn-variasjoner) som samsvarer med typen virksomhet som skal etableres.
- *Opptappingsplan ved trinnvis opptapping av kapasitetsbruk:* ved trinnvis eller modulbasert utvikling av prosjektet må tidspunkt for ferdigstilling og idriftsettelse av de ulike byggetrinnene/modulene og effektbehov komme tydelig fram i framdriftsplanen.

Enklere krav under 5 MW

Prosjekter med forespørsler under 5 MW trenger ikke legge ved effektprofiler, men må gi en skriftlig beskrivelse av forventet variasjon i effektbehov gjennom døgn, uke og sesong.

Strengere krav over 100 MW

Ingen ytterligere krav for prosjekter over 100 MW.

Utdypende forklaringer

Kapasitetsøkninger skal hensynta eksisterende kapasitetsrettigheter

Ved forespørsler om en økning av en eksisterende uttaksrett skal avtalt kapasitet ligge til grunn i totalt forespurt volum. Dersom deler av eksisterende kapasitet ikke er utnyttet, og det ikke er planer om å benytte den, skal aktøren enten inkludere den ubenyttede kapasitetsmengden eller begrunne hvorfor den ikke brukes.

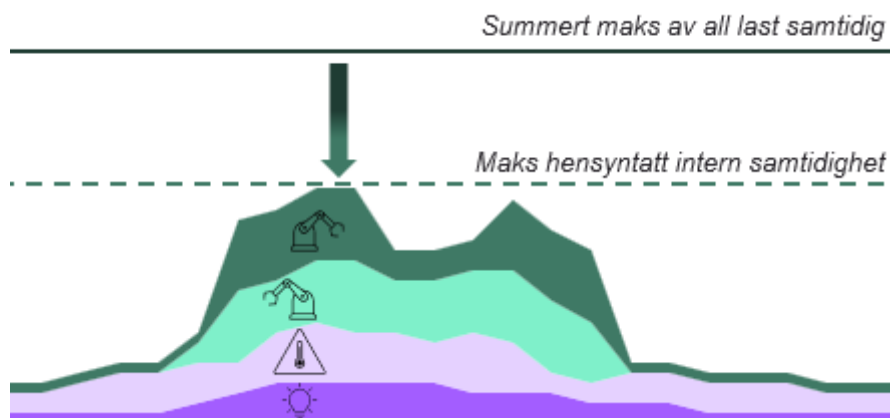
Eksempel: En nettkunde har avtalt rett til 20 MW og skal utvide virksomheten med ny produksjonslinje som krever 10 MW. Forbruket har aldri oversteget 15 MW de siste fem årene. Det må begrunnes hvorfor det søkes om en økning på 10 MW og ikke 5 MW. Dersom det ikke foreligger planer for å utnytte den ubrukte kapasiteten, kan nettselskapet vurdere at kun 5 MW som er modent for reservasjon.

Effektbudsjett

Et effektbudsjett er en oversikt over komponenter og prosesser som trekker eller leverer strøm i anlegget, hensyntatt intern samtidighet i bruken av disse. Det skal vise hvordan aktøren har beregnet forespurt kapasitet, og dermed underbygger at den forespurte kapasiteten reflekterer det reelle kapasitetsbehovet til prosjektet. Omfanget av effektbudsjettet avhenger av prosjektets kompleksitet. Se eksempler på effektbudsjett nedenfor.

Erfaringsmessig er effektbehov som forespørres ofte kun en summering av den maksimale ytelsen til alle komponenter i kundens anlegg, som aldri vil bli brukt i virkeligheten på grunn av samtidighet. Det fører til dårlig utnyttelse av nettkapasitet, og at kunder må betale mer anleggsbidrag enn nødvendig. I henhold til minimumskriteriet om reelt kapasitetsbehov skal det derfor beskrives hvordan det har blitt tatt hensyn til samtidighet.

Figuren nedenfor illustrerer samtidighet for ulike typer laster:

Figur 1: Samtidighet blant ulike typer last i et anlegg

Eksempel effektbudsjett

Nedenfor har vi satt opp et eksempel på et enkelt effektbudsjett for en hurtigladestasjon, som lett kan tilpasses de fleste typer prosjekter. For større prosjekter bør detaljeringsgraden være større og mer gjennomarbeidet.

Det er viktig at aktøren kan vise at det forespurte effektbehovet er hensyntatt samtidighet. Effektbudsjettet summerer ytelsen til de ulike komponentene, men reduserer effektbehovet med en antagelse om at ikke alt kommer til å gå på maks samtidig. Effektprofilene bør beskrive når på året/døgnet det forventes å nå maksimalt kapasitetsbehov som er beskrevet i effektbudsjettet.

Komponent	Antall	Ytelse
Hurtiglader type XX	10	200 kW
Lys og varme	1	100 kW
Administrativt	1	50 kW
Sum		2150 kW

Effektbehov hensyntatt samtidighet	1300 kW
---	----------------

Flere typer prosjekter er skalerbare, og kan ofte tilpasse seg ledig kapasitet. Eksempelvis datasenter eller solparker. De er ofte modulære, og effektbudsjettene blir veldig like. Det er viktig at også disse prosjektene kan vise hvordan de har kommet frem til sitt effektbehov, og vise til for eksempel antall av ulike dimensjonerende komponenter. Et eksempel på et effektbudsjett for et stort datasenter er satt opp nedenfor.

Komponent	Ytelse
IT-last	210 000 kW
Kjøling	60 000 kW
Ventilasjon	6 000 kW
Varmtvann	1 000 kW
Vifter og pumper	3 000 kW
Sum	280 000 kW

Unntak for offentlig anbud i samferdselsprosjekter

For offentlige instanser som avholder anbudsprosesser for samferdselsprosjekter aksepteres det usikkerhet i endelig i kapasitetsbehov, gitt at øvrige modenheitskriterier er oppfylt og prosjektet ikke endres etter anbud.

Eksempel: En kommune som planlegger busslading kan reservere kapasitet på vegne av en ukjent tilbyder, fordi de har tilstrekkelig kjennskap til kapasitetsbehovet og nødvendig prosjektutvikling. Det må gjøres en oppdatert modenheitsvurdering etter anbudsrunder. Dette skal komme tydelig fram i fremdriftsplanen til prosjektet.

Usikkerheten i kapasitetsbehovet skal ligge innenfor et begrenset spenn, for eksempel oppgitt som "2-3 MW". I nettanalysene skal nettselskapet vurdere øvre grense i spennet som utgangspunkt. Oppdragsgiver for anbudet skal ha gjort tilstrekkelige undersøkelser i forkant for å kjenne til hva som er et fornuftig spenn i kapasitetsbehov.

Det er oppdragsgiver (eksempelvis kommunen) som forespør tilknytning, ikke hver enkelt tilbyder. Anbudsvinner overtar forespørselen fra oppdragsgiver. Unntaket skal sikre åpen konkurranse, likebehandling og effektiv bruk av offentlige ressurser.

3 Lokalisering og relevante tillatelser og avtaler

Formål

Dette modenhetskriteriet tilsvarer en sammenslåing av kriterium e og kriterium f i NEM § 3-4. Aktøren skal vise at den har oversikt over hvilke tillatelser og avtaler som er nødvendige for prosjektet. Lokalisering skal være avklart ved at prosjektet har sikret en tilstrekkelig rettighet til bruk av tomten og aktøren skal bekrefte at arealet er regulert til riktig [arealformål](#) i kommuneplanens arealdel. Prosjekter skal ikke kunne reservere kapasitet på samme areal hvis prosjektene er gjensidig utelukkende for hverandre.

Minimumskrav

- *Oversikt over relevante avtaler og nødvendige tillatelser:* det skal foreligge oversikt over relevante avtaler og alle nødvendige tillatelser, både offentlig- og privatrettslige, samt status på disse.
- *Bekreftelse på forpliktende og eksklusiv tilgang til nødvendig areal:* aktøren må bekrefte at det er inngått en forpliktende og eksklusiv avtale (minimum opsjonsavtale) med grunneier/rettighetshaver eller eierskap/rettighet til nødvendig areal.

eller

Dokumentasjon på at areal med høy sannsynlighet vil kunne eksproprieres: aktøren må kunne vise til at prosjektet er av en art hvor ekspropriasjon er aktuelt og sannsynlig.

- *Bekreftelse på at arealet er regulert til riktig formål i kommunens reguleringsplan.* Der det er behov for endring i reguleringsplan, skal det dokumenteres at areal er avsatt til riktig [arealformål](#) i [kommuneplanens arealdel](#), og det skal som minimum være avholdt oppstartsmøte med kommunen som bekrefter at planlegging kan startes eller dokumentere at kommunen har startet omregulering. Godkjent reguleringsplan skal være på plass senest to år fra modenhetsdato.

Plan for å oppnå relevante tillatelser og inngå nødvendige tillatelser skal implementeres i den forpliktende fremdriftsplanen, under modenhetskriterium 5. Tilsvarende gjelder eventuell prosess for omregulering.

Enklere krav under 5 MW

Ingen unntak for prosjekter under 5 MW.

Strengere krav over 100 MW

Kulepunkt tre erstattes med: Det skal dokumenteres at det er gitt tillatelse fra aktuell kommune til nødvendig arealbruk for tiltaket det søkes om tilknytning for. For tiltak som omsøkes etter lovverk som har unntak fra reguleringsbestemmelser etter plan- og bygningsloven, må dokumentasjon på slik tillatelse oversendes.

Utdypende forklaringer

Relevante avtaler og nødvendige tillatelser

Med relevante tillatelser og nødvendige avtaler menes det at det skal være gjort tilstrekkelig forarbeid i undersøkelsene av hvilke tillatelser og avtaler som er nødvendige for å realisere prosjektet. Kunden står selv ansvarlig for å etablere en komplett oversikt, som minimum skal dekke arealformål og grunneieravtaler.

Milepæler knyttet til ytterligere myndighetsprosesser skal dokumenteres særskilt, herunder nødvendige konsesjoner for elektriske anlegg (NVE/ED), tillatelser fra DSB, eller utslippstillatelser fra Forurensningstilsynet. Dersom ytterligere myndighetstillatelser er nødvendig, skal dette beskrives. Kunden skal dokumentere deres kontakt med relevante myndigheter med avklaringen av forventet tidspunkt for når nødvendige myndighetstillatelser kan forventes å være på plass. Relevante tidspunkt skal inngå som milepæler i fremdriftsplanen for prosjektet.

Dersom prosjektet er avhengig av å signere med kunder/prosjektpartnere for å ta investeringsbeslutning skal oversikt over og status for avgjørende kundeavtaler inkluderes i oversikten over tillatelser og avtaler (det er ikke krav til at avtaler skal være inngått på søknadstidspunkt).

Aktøren skal oppgi status for samtlige nødvendige tillatelser og avtaler, som også skal inkluderes i fremdriftsplanen under modenhetskriterium 5. Fremdriftsplanen skal også inneholde tidspunkt for når tillatelser og avtaler forventes innvilget.

Aktuelle vedlegg:

- Oversikt over relevante avtaler og nødvendige tillatelser for prosjektrealisering, inkludert status og plan for disse. Dette kan eksempelvis være:
 - Avtale om kjøp eller leie av rettigheter til grunn og adkomst
 - Reguleringsplan for nødvendig areal.
 - Konsesjon for nettanlegg.
 - Utslippstillatelse, dersom nødvendig.
 - DSB godkjenning, dersom nødvendig.
- Samarbeidsavtale med kunder/prosjektpartnere inngått, dersom nødvendig.

Forpliktende og eksklusiv avtale med grunneier eller høy sannsynlighet for ekspropriasjon

Formålet med kravet om rettighet til areal ved avtale med grunneier er at ikke flere prosjekter skal kunne reservere kapasitet på samme areal som er gjensidig utelukkende for hverandre.

Aktøren skal kunne dokumentere en eksklusiv rett til arealet hvor prosjektet skal etableres/utvikles gjennom en signert avtale med grunneier/rettighetshaver (eksempelvis en opsjonsavtale), eller ved dokumentasjon på at aktøren har etablert eierskap eller rettighet til arealet. Avtalen skal være forpliktende, som vil si at intensjonsavtaler o.l. ikke er tilstrekkelig. Det er imidlertid ikke krav om at selve kjøps- eller leieavtalen er inngått, og avtalen kan inneholde forbehold om nettkapasitet. Herunder kreves det ikke at samtlige elementer i avtalen er klarlagt, men det må være avtalt en eksklusivitet til arealet mellom grunneier og aktøren om prosjektutvikling. Aktøren kan sladde sensitiv informasjon som ikke er relevant for nettselskapet, som for eksempel avtalt pris. Det må likevel fremkomme hvilke forhold avtalen dekker, selv om deler av informasjonen er sladdet.

Det er avtale med grunneier/rettighetshaver om primærarealet for prosjektet som skal være inngått. Det behøver ikke eierrettigheter til eksempelvis adkomstvei, midlertidig anleggsarbeid og lignende midlertidige behov, men det må foreligge dokumentasjon med milepæler for når dette skal være inngått bruksavtaler.

I noen prosjekter vil det være aktuelt med ekspropriasjon i stedet for grunneieravtaler. I slike tilfeller må prosjektet dokumentere at ekspropriasjon vil gjennomføres med høy sannsynlighet, gjennom for eksempel tillatelser etter annet lovverk.

Aktuelle vedlegg:

- Signert avtale med grunneier(e)/rettighetshaver(e) (Tillatt å sladde sensitiv informasjon) med veiledning til hvor rettighetene er beskrevet.
- Dokumentasjon på eierskap eller tinglyst rettighet til nødvendig areal (Skjerm bilde eller utskrift fra Kartverkets grunnbok eller matrikkel aksepteres)

Eller

- Dokumentasjon som viser at ekspropriasjon er sannsynlig, som for eksempel tillatelser eller igangsatte prosesser i henhold til annet lovverk.

Regulering av arealformål

Aktøren skal dokumentere at arealet der tiltaket vil bli plassert, er regulert til riktig formål i kommunens reguleringsplan. Der det er behov for endring i reguleringsplan, skal det dokumenteres at areal er avsatt til riktig [arealformål](#) i [kommuneplanens arealdel](#), og det skal som minimum være avholdt oppstartsmøte med kommunen som bekrefter at planlegging kan startes eller dokumentere at kommunen har startet omregulering.

Plan for omregulering skal da inkluderes i fremdriftsplanen under modenhetskriteriet forpliktende fremdriftsplan. Godkjent reguleringsplan skal være på plass senest to år fra modenhetsdato.

For prosjekter over 100 MW skal det dokumenteres at det er gitt tillatelse fra aktuell kommune til nødvendig arealbruk for tiltaket det søkes om tilknytning for. For tiltak som omsøkes etter lovverk som har unntak fra reguleringsbestemmelser etter plan- og bygningsloven, må dokumentasjon på slik tillatelse oversendes.

Aktuelle vedlegg:

- Dokumentasjon av riktig formål i kommunens reguleringsplan. Alternativt dokumentasjon på at areal er avsatt til riktig arealformål i kommuneplanens arealdel (lenke eller skjerm bilde aksepteres).

4 Finansieringsplan

Formål

Dette modenhetskriteriet tilsvarer kriterium g i NEM § 3-4. Finansieringsplanen skal gi nettselskapene mulighet til å følge opp at kunden gjennomfører prosjektet i henhold til fremdriftsplan. I tillegg skal planen beskrive hvordan og når kapitalen til alle fasene av prosjektet skal sikres.

Kravene til finansieringsplanen vil følges opp i henhold til fremdriftsplanen, og dermed være sentral i den løpende vurderingen av modenhet. Det kreves større detaljeringsgrad av finansieringsplanen jo større prosjektet er.

Minimumskrav

- *Faglig og godt dokumentert anslag over kapitalbehov* for alle faser av prosjektet, fra planlegging til fullfinansiering.
- *Plan og status for hvordan nødvendig finansiering skal sikres* for hele prosjektet, inkludert milepæler for når finansiering skal sikres.
- *Avhengighet mellom finansiering og planlagt fremdrift*: beskrivelse av prosjektets avhengighet av ekstern finansiering (eksempelvis støtteordninger, salg eller investeringer), og vurdering av risiko ved uteblitt eller forsinket finansiering.
- *Finansiering fram prosjektets neste beslutningspunkt* skal være sikret. Aktøren må legge ved dokumentasjon på at finansiering av til enhver gjeldende innværende fase er på plass.
- *Ved endelig investeringsbeslutning (FID) skal det dokumenteres at kapitalbehovet for hele prosjektet er sikret* frem til det totale omsøkte effektuttaket er tatt i bruk.

Enklere krav under 5 MW

Forespørsler under 5 MW trenger kun legge ved en enkel finansieringsplan, med kapitalbehov og hvordan dette skal oppnås (egenfinansiering, lån, støttemidler etc.). Prosjektet trenger ikke dokumentere finansiering av planleggingsfasen eller beskrivelse av avhengighet av ekstern finansiering.

Strengere krav over 100 MW

Ingen ytterligere krav for prosjekter over 100 MW.

Utdypende forklaringer

Anslag over kapitalbehov

Oversikten over kapitalbehov skal vise nettselskapet at aktøren har et gjennomtenkt forhold til nødvendig finansiering, da dette er en av de mest avgjørende faktorene for å realisere et prosjekt. Estimat oppgitt som intervall er akseptabelt.

Eksempel:

- Konseptfase: 1-2 MNOK
- Planleggingsfase: 5-10 MNOK
- Gjennomføring: 300-500 MNOK

Ved flere byggetrinn/faser skal det oppgis estimat for kostnadsbehov per trinn.

Plan og status for nødvendig finansiering

Selv om fullfinansiering ikke er et krav på tidspunktet hvor modenhetsvurderingen gjennomføres, må prosjektet ha kommet langt nok til at aktøren kan dokumentere en plan for når og hvordan finansiering skal oppnås.

Konkrete milepæler for finansiering av prosjektet er en viktig del av fremdriftsplanen. Alle investeringsbeslutninger, frister og forventede svar på støttemidler etc. skal listes opp i fremdriftsplanen med milepæler.

Aktuelle vedlegg

- Finansieringsplan med konkrete milepæler som implementeres under modenhetskriterium 5 (forpliktende fremdriftsplan)

Avhengighet mellom finansiering og planlagt fremdrift

Aktøren skal vise hvor stor andel av fullfinansieringen som er avhengig av ekstern finansiering, herunder støtteordninger, lån eller salg.

Aktøren skal ha et forhold til risikoelementer ved finansieringen, og hvordan eventuelle forsinkelser eller avslag på finansiering etter planen vil påvirke fremdriften til prosjektet. Dersom finansiering uteblir eller utsettes, skal aktøren beskrive hvordan dette vil påvirke prosjektets planlagte fremdrift.

Eventuelle tidspunkt for innvilgning av ekstern finansiering skal inkluderes i framdriftsplanen som egen milepæl.

Aktuelle vedlegg

- Beskrivelse av fordeling mellom egenfinansiering og ekstern finansiering, samt aktuelle avhengigheter og risikoelementer for fremdrift
- Milepæler for innvilgning av ekstern finansiering implementeres under modenhetskriterium 5 (forpliktende fremdriftsplan)

Finansiering av prosjektets neste fase

En viktig forutsetning for fremdriften til prosjektet er at det er sikret finansiering til å aktivt drive prosjektet fremover til neste fase. Det gjelder både intern prosjektutvikling, samt deltagelse i tilknytningsprosessen til relevante nettselskap gjennom eventuelle nødvendige utredninger og koordinert prosjektutvikling. Kostnaden for disse skal dekkes løpende frem til avtale om anleggsbidrag, og må derfor være sikret for at prosjektet kan vurderes som modent.

Aktuelle vedlegg

- Dokumentasjon på finansiering fram til prosjektets neste beslutningspunkt. Dette kan bestå av styrevedtak om å avsette midler til prosjektet, lånebevis eller tilsvarende, som dokumenterer at nødvendig kapital er sikret og tilgjengelig for prosjektet. Dokumentasjonen må være spesifikk for det konkrete prosjektet.

5 Forpliktende fremdriftsplan

Formål

Dette modenhetskriteriet tilsvarer kriterium d i NEM § 3-4. Planlagt fremdrift skal forpliktes gjennom en framdriftsplan med sentrale milepæler for prosjektets gjennomføring frem til det er klart for tilknytning og inngås tilknytningsavtale. Fremdriftsplanen oppsummerer alle relevante milepæler som er belyst i modenhetsinformasjonen for modenhetskriterium 1-4, og danner grunnlag for videre oppfølging av prosjektenes modenhet. Nettselskapet og aktøren skal jevnlig rapportere til hverandre om fremdrift.

Minimumskrav

Fremdriftsplan med kvartalsoppløsning for minimum følgende punkter:

- Prosjektets egne beslutningspunkter frem til idriftsettelse, minimum konseptvalg, investeringsbeslutning, byggestart, ferdigstilling av prosjekt og realistisk tilknytningsdato (senest 6 år fra søknadstidspunkt – se utdypning under).
- Milepæler i henhold til modenhetskriterium 2 (reelt effektbehov)
- Milepæler i henhold til modenhetskriterium 3 (relevante tillatelser og nødvendige avtaler)
- Milepæler i henhold til modenhetskriterium 4 (finansieringsplan)

Enklere krav under 5 MW

Ingen forenklinger, kun lavere krav til detaljeringsgrad.

Strengere krav over 100 MW

Ingen ytterligere krav for prosjekter over 100 MW.

Utdypende forklaringer

Milepælene skal formuleres på en måte som gjør det enkelt å avgjøre/følge opp om de er gjennomført eller ikke. Gjennomførte milepæler skal også føres opp i fremdriftsplanen, da det gir et godt bilde av prosjektets status og foreløpige fremdrift.

For milepæler som er avhengig av forhold utenfor aktøren selv, for eksempel offentlige tillatelser, vil milepælene måtte settes basert på realistiske anslag av tidsbruken avklart med relevante myndigheter.

Realistisk tilknytningsdato

Fremdriftsplanen skal konkludere med en realistisk planlagt tilknytningsdato. Det vil si at den planlagte fremdriften skal vise at selskapet har sikret seg god innsikt i forventet behandlingstid, blant annet nødvendige offentlige behandlingsprosesser, realisering av nødvendige nettanlegg og leveringstider for kritisk materiell til prosjektet.

Prosjektet er ikke å anse som modent om det er lagt til grunn en tilknytningsdato basert på urealistiske vurderinger av fremdrift for å oppnå ulike milepæler. Dersom aktøren eksempelvis har lagt til grunn en forventning om å oppnå konsesjon for prosjektets nettanlegg innen 6 måneder (under tillatelser og avtaler), men enda ikke har forberedt konsesjonssøknaden til NVE, har ikke aktøren tilstrekkelig forståelse av de offentligrettslige prosessene som er nødvendig for etableringen av prosjektet.

Realistisk tilknytningsdato og kapasitetskø

Aktøren skal *ikke* ta med ventetid i en eventuell kapasitetskø i vurderingen av realistisk tilknytningsdato. Dette er forhold helt utenfor aktørens kontroll, og kan endres raskt.

Ved større prosjekter hvor det er overveiende sannsynlig at det må investeres i nettførsterkninger på nettselskapets side, skal den planlagte tilknytningsdatoen reflektere et bevisst forhold til tiden det tar å bygge relevante nettanlegg. Det er forventet at de som forespør en vesentlig mengde kapasitet har brukt tid på tidlig dialog og forespørsel/veiledende vurdering med nettselskapet, som kan skissere ledetider for prosjektets kapasitetsbehov.

Realiseringstider hos nettselskapet, som utelukkende skyldes kapasitetskø, skal ikke tas med i vurderingene av fremdriftsplanen og realistisk tilknytningsdato. Dersom ett eller flere prosjekter foran i køen skulle trekke seg vil tilknytningen kunne realiseres tidligere enn køen først antydte, og dermed er det prosjektets realiseringstid uten forsinkelser fra kapasitetskøen som skal være førende.

Eksempel: Det regionale nettselskapets realiseringstid er 10 år på grunn av kø, men hadde vært 5 år uten kø for å etablere nødvendige nettanlegg. Prosjektet skal derfor planlegge med en realiseringstid på 5 år, ikke 10.

Maksimal ledetid for realisering av prosjekter

Prosjekter som planlegger tilknytning med tilknytningsdato mer enn 6 år frem i tid vil ikke oppfattes som modne for reservasjon eller plass i kapasitetskø. Nettselskapenes kapasitetskø hensyntas ikke i denne vurderingen, som vil si at prosjektet i teorien likevel kan få reservert kapasitet i nettiltak mer enn 6 år frem i tid.

En forutsetning for å reservere kapasitet langt frem i tid (men innenfor 6 år) er at den lange realiseringstiden er nødvendig og godt begrunnet i fremdriftsplanen. Aktøren må vise til planlagt kontinuerlig fremdrift for prosjektet i reservasjonsperioden, og kan ikke reservere kapasitet for tidlig for å "sikre seg" eller ha lengre perioder med dødtid.

For prosjekter som settes i kapasitetskø eller som får reserve kapasitet i planlagt nett, vil det være naturlig å skyve prosjektets fremdriftsløp tilsvarende forsinkelsen nettilknytningen medfører.

Unntak for maksimal ledetid for realisering av prosjekter

Hovedregelen er at innmeldte søknader har et 6 års perspektiv for idriftsettelse for å ansees som modne. Det åpnes for unntak i særlige tilfeller.

Unntaksbestemmelsen kan kun benyttes dersom det er gode grunner som taler for dette og at kunden har dokumentert dette behovet grundig. Det er hovedsakelig tre kategorier som åpner for unntak:

- Tilknytningen er avhengig av nettførsterkninger, som vil ta så lang tid at det ikke er mulig å tilknytte prosjektet innen 6 år. Forutsatt at nettselskapet har startet opp prosjektet for nødvendige forsterkningstiltak, vil kapasitet kunne reserveres i planlagt nett. Opprettholdelse av plass i kapasitetskø eller reservasjon baseres på fremdrift i milepæler kunden selv har ansvaret for eller rår over. Milepæler som ikke kan innfris pga. utsettelse eller forsinkelser i aktiviteter nettselskap har ansvaret for, kan i henhold til gjeldende regelverk ikke legges til grunn for å trekke tilbake plass i kapasitetskø eller reservasjon.

- Prosjektet er et innovasjonsprosjekt som krever konsept- og teknologiutvikling, pilotering, testing, demonstrasjonsutprøving før eventuell fullskalautvikling. Eksempler på dette er CO2-håndteringsprosjekter i kraftkrevende industri (sement-, gjødsel-, og metallindustrien).
- Offentlige bygg- og infrastrukturprosjekter med lang ledetid.

Byggestart

Byggestart skal forstås som oppstart av fysiske arbeider som er direkte knyttet til realiseringen av prosjektets hovedformål. Dette kan for eksempel være:

- støping av grunnmur for produksjonsbygg
- installasjon av teknisk infrastruktur
- montering av produksjonsutstyr eller transformatorer

Planering av tomt, rydding eller andre forberedende arbeider er i seg selv ikke tilstrekkelig som byggestart, med mindre det er dokumentert at dette markerer oppstart av gjennomføringsfasen i henhold til prosjektets styringsmodell (f.eks. BP3 i Prosjektveiviseren).

Det må fremgå tydelig hva som defineres som byggestart i prosjektet, og hvorfor dette markerer et reelt steg i retning av ferdigstillelse. Nettselskapet skal kunne vurdere om milepælen er relevant og etterprøvable.

Tillatelser, avtaler og regulering

Fremdriftsplanen skal inneholde milepæler for alle nødvendige tillatelser, både når det søkes/forespørres om tillatelser, samt når de forventes innvilget. Det samme gjelder for alle stegene i regulering av tomt, dersom det ikke allerede er på plass.

Alle milepæler for avtaler og tillatelser skal formuleres så det er tydelig hva som avgjøres. For eksempel "Søknad sendt", "Innvilget", "Signert/inngått". Det er ikke tilstrekkelig å bare skrive "Konsesjon", da det kan bety både at man søker eller mottar konsesjon. Begge skal inkluderes. Dersom aktøren forventer at vedtak vil påklages av berørte parter, skal også klagebehandlingstiden hensyntas i fremdriftsplanen.

Finansieringsplan

Fremdriftsplanen skal inkludere milepæler i finansieringsplanen og inkludere alle relevante delfinansieringsmilepæler, for eksempel alle investeringsbeslutninger gjennom prosessen. Ved flere byggetrinn skal investeringsbeslutninger oppgis for hvert byggetrinn. Ved søknad om økonomisk støtte skal fremdriftsplanen inneholde milepæler for både når det søkes/er søkt om økonomisk støtte, samt når det forventes innvilget.

Tilknytningsprosessen

Prosjektet skal følge nettselskapets tilknytningsprosess, og signere eventuelle avtaler samt betale løpende utredningskostnader og anleggsbidrag. Der det er nødvendig med nettiltak og tilhørende avtaler, skal dette koordineres med aktørens og nettselskapets fremdriftsplan og føres opp som milepæler i fremdriftsplanen. Tilknytningsdato skal også være ført opp.

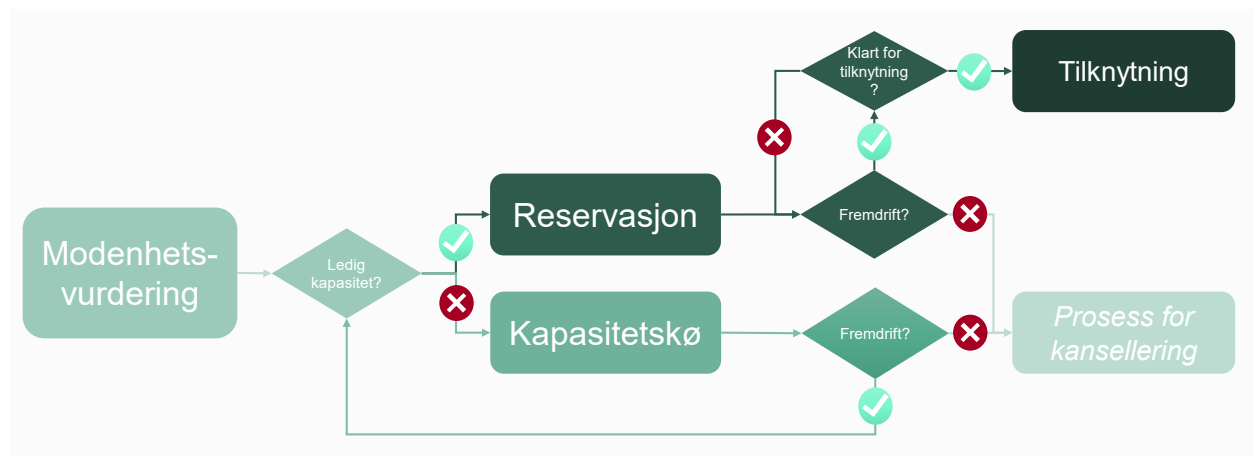
Byggetrinn

For prosjekter med trinnvis etablering skal dette spesifiseres, med egne milepæler per byggetrinn/fase. Dersom prosjektet ikke trapper opp i avtalt takt kan dette medføre kansellering av senere trinn.

Milepælene per byggetrinn er tilsvarende som for totalprosjektet.

Nettselskapenes håndtering av kø og reserverasjoner

Del 3 av Beste praksis omhandler hvordan nettselskapene bør håndtere prosessen for kø og reserverasjoner etter at prosjektet er modenhetsvurdert, frem til prosjektet er tilknyttet eller at reserverasjonen avbrytes/kanselleres på grunn av manglende fremdrift som innebærer vesentlige endringer eller avvik i oppfyllelsen av modenhetskriteriene. Reserverasjonen omgjøres til en formell tilknytning ved signering av nettilknytningsavtale med tilknyttende nettselskap.

Kø- og reserverasjonsprosessen

Kapasitetskø og modenhetsdato

Modenhetsdato er datoen (og klokkeslett om nødvendig) aktøren har sendt inn tilstrekkelig med informasjon og dokumentasjon til at nettselskapet kan vurdere prosjektets modenhet. Modenhetsdatoen fungerer som prosjektets referanse/kølapp når prosjektet er vurdert modent for reserverasjon av kapasitet eller innplassering i kapasitetskø.

Prosjektets modenhetsdato skal ikke bli påvirket av nettselskapets saksbehandlingstid, og skal sikre at kapasitetskøen blir sortert likt på tvers av nettselskap og nettnivå nasjonalt. Det er derfor dato for når modenhetsdokumentasjonen ble levert som er gjeldende, og ikke dato for når nettselskapet ferdigstiller sin vurdering.

Dersom kjøplass eller reserverasjon blir avbestilt eller kansellert, vil også modenhetsdatoen opphøre. Prosjektet må eventuelt sende inn ny forespørsel om kapasitet og modenhetsvurderes på nytt og få ny modenhetsdato, dersom prosjektet starter opp igjen senere.

Fra kjøplass til reserverasjon

Dersom det er ledig kapasitet i eksisterende eller planlagt nett, kan prosjektet reservere kapasiteten. Dersom det ikke er ledig kapasitet i eksisterende eller planlagt nett, blir prosjektet satt i kapasitetskø frem til et tilstrekkelig netttiltak er besluttet eller kapasitet frigjøres av andre årsaker.

Prosjekter må reservere kapasitet på inntil tre nettnivå; lokalt distribusjonsnett, regionalt distribusjonsnett og transmisjonsnettet. Prosjekter som faller under et nettnivås definisjon av vanlig forbruk slipper å stå i kapasitetskø på det aktuelle nettnivået, men nettselskapet skal fortsatt modenhetsvurdere forespørselen dersom behovet er på 1 MW eller mer.

Nettselskapet kan ved behov også kreve modenhetsvurdering av forespørsler under 1 MW, så lenge krav til likebehandling og objektivitet overholdes og kriteriene for vurdering av modenhet er tilgjengeliggjort av nettselskapet i forkant.

Hvert nettselskap har ansvar for reservasjoner i eget nett. Ved reservasjon av kapasitet skal nettselskapet tydelig informere aktøren bak prosjektet skriftlig om hvilke rettigheter og forpliktelser som følger reservasjonen for å opprettholde den, inkludert krav til framdrift i prosjektet på aktørens side. Reservasjonen bør beskrive hvilke komponenter eller netttiltak prosjektet reserverer kapasitet i, og hvilke forutsetninger som gjelder for reservasjonen (f.eks. om det forutsettes en fleksibel tilknytning med vilkår om utkobling).

Reservasjon av kapasitet

Reservasjon på flere nettnivå følger et ovenfra og ned-prinsipp

Reservasjon av kapasitet på flere nettnivå følger et ovenfra og ned-prinsipp. Det øverste begrensende nettnivået må reserveres først, før neste nettnivå reserverer. For eksempel:

- Alle forespørsler fra 5 MW og oppover må først reservere i transmisjonsnettet før regionalt distribusjonsnett, og deretter lokalt distribusjonsnett.
- Forespørsler under 5 MW må først reservere i regionalt distribusjonsnett, deretter det lokale distribusjonsnettet. På grunn av grensen for vanlig forbruk i transmisjonsnettet, trenger ikke forespørsler under 5 MW reservere i transmisjonsnettet.

Dersom et prosjekt får reservert kapasitet på lavere nettnivå før høyere nettnivå er avklart, risikerer nettselskapet på lavere nettnivå å reservere i feil tiltak. Nettselskapet kan også risikere å holde av kapasitet som ikke kan benyttes på mange år fordi øvrige nettnivå må utrede nye tiltak som tar lang tid å realisere. Det vil blokkere for vanlig forbruk som ikke må stå i kapasitetskø.

Prosjektet risikerer at nettkapasiteten på lavere nettnivå blir tatt av vanlig forbruk som ikke må vente på tiltak i øvrige nettnivå. Dette skal nettselskapet ha hensyntatt i sine prognoser, og eventuelt iverksatt nye nett-tiltak på grunn av vekst i alminnelig forsyning. Tiltaket er da ikke kundeutløst. Netttiltak i lavere nettnivå tar også oftest kortere tid å realisere enn de på høyere nettnivå, så konsekvensene er mindre.

Reservasjon av "restkapasitet"

I tilfeller hvor ledig kapasitet er mindre enn hva prosjektet først i køen har bestilt, bør nettselskapet tilby denne kapasiteten til prosjektet dersom de trolig kan benytte seg av den. Nettselskapet tar utgangspunkt i kapasiteten som er søkt om, og er etter forskrift ikke pliktig å tilby den ledige kapasiteten. Beste praksis oppfordrer likevel til at man gjør det, så lenge det vektlegges at ledig kapasitet blir utnyttet best mulig. Hvis nettselskapet først har tilbudt en aktør kapasiteten og den takker nei, må nettselskapet fortsette bakover i køen for å sikre likebehandling.

Dersom prosjektet kan benytte seg av den ledige restkapasiteten kan det enten:

1. Nedjustere bestillingen for å tilsvare ledig kapasitet. Prosjektet må sannsynliggjøre at det kan benytte seg av den reduserte kapasiteten. Den kan ikke holdes av uten å bli benyttet.

2. Dele bestillingen i to separate bestillinger, hvor det gjenværende volumet kan bli stående i kapasitetskø. De må da leveres ny modenhetsinformasjon for begge delprosjektene. Det er prosjektet som har bevisbyrden for at prosjektet kan realiseres i to trinn. Nettselskapet må vurdere om begge delprosjektene får beholde den opprinnelige modenhetsdatoen.

Nettselskapet må vurdere hva som er rasjonelt å tilby og eventuelt akseptere, med tanke på realiseringstid og allerede igangsatte nettførsterkninger for prosjektet fremst i køen.

Det er viktig at en slik optimalisering av kapasitetskøen skjer lokalt på hvert nettnivå, og at prinsippet om å reservere kapasitet ovenfra og ned i nettet overholdes. Statnett skal eksempelvis ikke gi videre ledig kapasitet til prosjekter lenger bak i køen, fordi det ikke er ledig kapasitet i lokalt- eller regionalt distribusjonsnett til nr. 1. Hvis ikke vil det aldri være rasjonelt for en aktør å bekoste investeringer i underliggende nettnivå, da de ikke har en garanti for at kapasiteten er tilgjengelig i overliggende nett når tiltak i underliggende nett er ferdigstilt.

Fra RMEs [anbefalinger til forskriftsendringer for raskere nettilknytning](#):

"... Vi vil også presisere at selv om en stor kunde har fått svar om at det ikke er driftsmessig forsvarlig å tilknytte forespurt kapasitet, så innebærer det ingen tilknytningsstopp i området. Nettselskapet skal fortsatt tilknytte mindre kunder som det er driftsmessig forsvarlig å tilknytte, selv om disse kundene er større enn 1 MW."

Køplass og tilknytning på vilkår

Når det ikke er ledig kapasitet kan nettselskapet utrede om det er driftsmessig forsvarlig med tilknytning på vilkår. Køen for eventuell ledig kapasitet på vilkår skal følge rekkefølgen til den ordinære kapasitetskøen, og tilbys etter samme rutiner som ordinær kapasitet. Dersom en aktør ikke kan benytte kapasiteten med vilkår, skal nettselskapet tilby vilkårskapasiteten til neste aktør i køen. Den første aktøren blir stående med samme plass i den ordinære kapasitetskøen.

Dersom et prosjekt i kapasitetskøen takker ja til tilknytning på vilkår, kan de fortsatt beholde sin plass i den ordinære kapasitetskøen i påvente av nettførsterkninger som kan oppheve vilkårene. Det må ikke bestilles på nytt. Når det realiseres ny ordinær nettkapasitet skal nettselskapet følge kapasitetskøen som vanlig. Tilknytning på vilkår påvirker dermed ikke kapasitetskøen for ordinær tilknytning.

Oppfølging av kø og reservasjon

Nettselskapet har etter NEM § 3-4 plikt til å følge opp modenhet og fremdrift i alle prosjekter som har reservert kapasitet eller står i kapasitetskø. For at prosjektet skal opprettholde køplass eller reservasjon, må det kunne vise til at det fortsatt er modent og har tilstrekkelig fremdrift.

Nettselskapet skal jevnlig be om rapportering på oppfyllelse av modenhetskriteriene, minimum årlig. Hvor ofte nettselskapet skal be om rapportering må vurderes konkret, og kan endre seg etter hvert som prosjektet skrider fram og modnes. Aktøren skal varsles skriftlig i god tid om fremdriftsrapporteringen og svarfrist. Nettselskapet bør holde aktøren oppdatert på eventuelle endringer hos nettselskapet som kan få betydning for fremdriften til prosjektet.

Det er tilknyttende nettselskap som skal følge prosjektets fremdrift og be om rapportering.

Fremdriftsrapportering for kjøplass versus reservasjon

Dersom prosjektet står i kapasitetskø er det forståelig at fremdriften ikke kan opprettholdes like godt over tid, siden nettilknytningen ikke er avklart. Nettselskapet bør vurdere forsinkelser mildere for prosjekter i kapasitetskø versus reservasjon, gitt at grunnen til manglende fremdrift er den uavklarte nettkapasiteten.

Forsinkelser og kansellering

Overholde frister i tilknytningsprosessen

Aktiv deltagelse i nettselskapets tilknytningsprosess er et underliggende krav for å opprettholde kjøplass/reservasjon i alle prosjekter, uavhengig av størrelse (også under 1 MW). Dette innebærer blant annet å møte nettselskapenes frister, inkludert:

- Akseptere kostnadsoverslag
- Signere avtaler
- Betale utredningskostander og/eller anleggsbidrag
- Leverer etterspurt informasjon innen en gitt frist.

Nettselskapet bør sette konkrete frister for alle de overnevnte punktene, og fristene bør ha en lengde som sikrer at prosjekter bak i køen ikke blir skadelidende. Aktøren bak prosjektet må sende eventuelle forespørsler om utsettelse av fristene før de utløper, og begrunne behovet for utsettelse.

Nettselskapets viktigste holdepunkt for å kansellere en kjøplass eller reservasjon skal primært være manglende deltagelse i tilknytningsprosessen fra aktørens side, eksempelvis manglende overholdelse av rapporteringsplikten og/eller manglende overholdelse av frister.

Forsinkelser

Prosjekter kan oppleve *vesentlige* forsinkelser til tross for at aktøren signerer avtaler og betaler relevante kostnader. I disse tilfellene skal nettselskapet bruke prosjektets modenhetsinformasjon, spesielt fremdriftsplanen, for å avgjøre om forsinkelsen gjør at prosjektet ikke lenger er modent. Dersom nettselskapet ikke lenger kan vurdere prosjektet som modent, skal nettselskapet kansellere hele eller deler av den bestilte kapasiteten.

Forsinkelser

Forskriften er tydelig på at nettselskapet har plikt til å kansellere reservasjoner eller kjøplass til prosjekter som har vesentlige endringer eller avvik i oppfyllelsen av modenhetskriteriene som følge av forhold aktøren direkte eller indirekte er ansvarlig for, eller må bære risikoen for.

Med vesentlige endringer eller avvik i henhold til forskriften, legger nettselskapene følgende til grunn:

- Prosjekt- og milepælsendringer kunden er direkte ansvarlig for (eks. endringer av prosjektkonsept, milepæler for FID, inngåelse av privatrettslige avtaler og finansiering), regnes forsinkelser med mer enn 1 år som en vesentlig endring eller avvik.
- Milepælsendringer kunden er indirekte ansvarlig for eller må bære risikoen for (eks. nødvendige elektriske konsesjoner, DSB tillatelser, utslippstillatelser, klageprosesser), regnes forsinkelser med mer enn 2 år som en vesentlig endring eller avvik.

For prosjekter i kapasitetskø, tar nettselskapet utgangspunkt i at fremdriftsplanen justeres for forventet tilknytning til strømmettet. For prosjekter som har fått reservert kapasitet, tar nettselskapet utgangspunkt i oppdatert fremdriftsplan på reservasjonstidspunkt.

Ved forsinkelser utover hhv. 1 og 2 år bør nettselskapet sette i gang en kanselleringsprosess. I en slik prosess vil aktøren ha mulighet til å uttale seg om forholdene, og nettselskapet må gjøre en skjønnsmessig vurdering av grunnlag for kansellering. Nettselskapet kan legge vekt på en rekke forhold, eksempelvis:

- Prosjektets totale realiseringstid
- Hvor mye forsinkelsen påvirker idriftsettelsesdato
- Type forsinkelse, også opp mot prosjektets natur
- Graden av aktørens direkte/indirekte kontroll over forsinkelsen
- Tidligere utsettelse
- Hvor langt prosjektutviklingen har kommet

Listen er ikke uttømmende, og andre faktorer kan også vurderes hvis relevant.

Endringer av andre modenhetskriterier enn fremdrift

Endringer i andre modenhetskriterier enn fremdrift gir grunnlag for kansellering. Nedenfor følger noen presiseringer, eksempler og unntak.

Endring av formål/type virksomhet

Modenhetsvurdering og kjøplass/reservasjon er prosjektspesifikk og kan ikke overføres til andre dersom prosjektet avsluttes. For eksempel kan ikke en hydrogenfabrikk bruke reservert kapasitet til å etablere et datasenter.

Prosjektet kan endre eierskap (f.eks. bli kjøpt opp og realisert av en annen aktør), så lenge modenhetsinformasjonen står seg og fremdriften ikke blir vesentlig forsinket.

Endring av reelt kapasitetsbehov

Reelt kapasitetsbehov skal være spesifikt for prosjektet og blant annet beskrive effektbudsjett, effektprofiler og maksimalt effektbehov. Dersom det oppstår store endringer i disse parameterne, kan det tyde på endret formål/type virksomhet.

Nettselskapet kan aldri akseptere en økning i maksimalt effektbehov uten å gjøre en ny modenhetsvurdering. Ved nedjustering av kapasitetsbehov kan nettselskapet vurdere om prosjektet får beholde opprinnelig modenhetsdato dersom reduksjonen ikke påvirker fremdrift og nettselskapets nettløsning for tilknytning. Dersom nedjusteringen fører til at nettselskapet må utrede ny nettløsning for tilknytning, vil dette være grunnlag for kansellering av kjøplass/reservasjon.

Flytting av lokasjon

Flytting av lokasjon er i utgangspunktet grunnlag for å kansellere en reservasjon/kjøplass, da dette i de fleste tilfeller kan kreve endring i nettløsning eller tilknytningspunktet.

I enkelte tilfeller kan det imidlertid være rasjonelt å godta endret lokasjon. Følgende kriterier bør da være oppfylt:

- Fremdriften må være den samme på ny lokasjon.
- Prosjektet må fortsatt ligge under samme nettanlegg og netttiltak i nettnivået hvor det er kapasitetskø.

- Andre prosjekter i kapasitetskø kan ikke bli negativt påvirket av flyttingen, for eksempel ved mindre ledig kapasitet, forsinkelser eller redusert leveringskvalitet.
- Alle tillatelser og rettigheter til ny lokasjon må være avklart på lik linje med den nåværende.

Endring av finansiering/eierskapsstruktur

Nettselskapet bør tillate endringer i eierskapstruktur eller finansiering, så lenge det ikke medfører vesentlige endringer i modenhetsinformasjonen. Eksempelvis:

- Endring av finansiering er akseptabelt så lenge det ikke medfører vesentlige forsinkelser.
- Endring av for eksempel aksjonærsammensetningen til aktøren aksepteres så lenge det ikke innebærer vesentlige endringer eller avvik i oppfyllelsen av modenhetskriteriene, herunder prosjektbeskrivelsen.
- Endring av selskapsstruktur i for eksempel et joint venture, eller at en av finansieringspartnere trekker seg uten at det påvirker finansieringen, er akseptabelt

Aktøren skal informere nettselskapet ved vesentlige endringer i finansiering og/eller eierskapsstruktur.

Prosess for kansellering av kjøplass og reservasjon

Ved vurdering av kansellering, skal aktøren bak prosjektet forhåndsvarsles med en begrunnelse for vurderingen og gis en svarfrist. Basert på beslutningsunderlaget og svaret fra aktøren, må nettselskapet beslutte om prosjektets reservasjon eller kjøplass skal kanselleres eller opprettholdes. Beslutningen skal begrunnes og meddeles aktøren og andre involverte nettselskap så fort som mulig.

Vi anbefaler følgende prosess ved kansellering av reservasjon:

Ved uenighet skal nettselskapet informere om at aktøren kan bringe saken inn for RME for avgjørelse i henhold til forskrift om netregulering og energimarkedet § 4-1.

Vedlegg

1 Definisjon av begreper

Begrep	Forklaring
Tilknyttende nettselskap	Nettselskapet som eier nettanlegget som forsyner tilknytningspunktet, og som inngår tilknytningsavtale med kunden. Dette nettselskapet skal ha all kundekontakten, og formidler informasjon mellom kunde og øvrige nettselskap i tilknytningsprosessen.
Ansvarlig nettselskap	I kontekst av modenhetsvurderinger er ansvarlig nettselskap nettselskapet som skal foreta modenhetsvurderingen. For forespørsler over 10 MW flyttes ansvaret opp til regional distribusjonsnettseier. For forespørsler over 100 MW flyttes ansvaret opp til Statnett. Tilknyttende nettselskap skal fortsatt ha kundekontakten, uavhengig av hvem som er ansvarlig nettselskap for modenhetsvurderingen. Tilknyttende nettselskap og ansvarlig nettselskap skal samarbeide om modenhetsvurderingen, men det er ansvarlig nettselskaps modenhetskriterier og vurdering som skal være gjeldende.
Modenhetsvurdering, modenhetsinformasjon og modenhetskriterier	Alle prosjekt over 1 MW som forespør nettilknytning må gjennom en modenhetsvurdering av ansvarlig nettselskap for at prosjektet kan reservere kapasitet eller stå i kapasitetskø. Prosjektet må besvare et sett med modenhetskriterier som til sammen danner modenhetsinformasjonen som skal vurderes. Modenhetsinformasjonen er forpliktende, og må opprettholdes for å beholde status som moden og tilhørende reservasjon/køplass. Modenhetsinformasjonen skal være spesifikk til det enkelte prosjekt. Det er prosjektet, ikke aktøren, som modenhetsvurderes.
Modenhetsdato	Modenhetsdato er datoen prosjektet sender inn informasjon som oppfyller kriteriene for å vurderes som moden. Modenhetsdatoen setter rekkefølgen for kapasitetskøen, dersom det er flere prosjekter som ønsker tilknytning.

Ledig kapasitet	Ledig kapasitet er kapasitet det er vurdert driftsmessig forsvarlig å tilknytte i enten eksisterende, eller planlagt nett.
Eksisterende nett	Eksisterende nett er nettanlegg som er ferdig utbygd og klart for tilknytning (utenom kundespesifikke nettanlegg).
Planlagt nett	Planlagt nett er fremtidige nettanlegg som er utredet og besluttet bygd av nettselskapet. I henhold til prosjektveiviseren skal nettselskapet ha tatt beslutning om BP2 (Vedlegg 2). Utredningen skal avdekke hvor mye ledig kapasitet det er driftsmessig forsvarlig å tilknytte når nettanlegget er ferdigstilt.
Kundespesifikke nettanlegg	Kundespesifikke nettanlegg er nettanlegg som er bygd/skal bygges for å forsyne en spesifikk kunde. Det er typisk forsyningen fra et fordelingspunkt i nettet rett inn til kundens målepunkt, eksempelvis en lavspenradial fra nærmeste nettstasjon. Dette er nettanlegg som stort sett må bygges for alle nye tilknytninger, uavhengig av overliggende nett som deles av flere kunder.
Reservert kapasitet/reservasjon	Dersom det er ledig kapasitet til en moden tilknytningsforespørsel, kan kapasiteten reserveres. Kapasitet reserveres individuelt og ovenfra-ned for hvert nettnivå, og knyttes til aktuelle komponenter og eventuelle nettinvesteringstiltak. Å reservere kapasitet forplikter kundens prosjekt til å opprettholde modenhet og fremdrift for å beholde reservasjonen, blant annet aktiv deltagelse i tilknytningsprosessen. Reservasjon opphører ved ferdig tilknytning og signert tilknytningsavtale.
Køplass/Kapasitetskø	Dersom det ikke er ledig kapasitet til kundens modne forespørsel, havner prosjektet i kapasitetskø. Kunder i kapasitetskø har også forpliktelser til å rapportere på fremdrift tilsvarende reservert kapasitet, men med større aksept for forsinkelser grunnet uavklart nettkapasitet. Kapasitetskøen rangeres etter modenhetsdato.
Tilknytningsprosessen	Tilknytningsprosessen beskriver nettselskapets prosess for håndtering av forespørsler om tilknytning fra tidligfaseveiledning frem til en eventuell tilknytning til strømmettet.

	Proessen deles opp i beslutningspunkter for nettselskapet, og tidfester nødvendige avtaler som skal signeres mellom kunde og nettselskap. Tilknytningsprosessen beskriver: • Veiledende vurdering av kapasitet • Modenhetsvurdering av søknad • Kapasitetsavklaring • Utredning av ev. nødvendige tiltak • Koordinert prosjektutvikling • Utbygging • Tildeling av kapasitet • Tilknytning
Kø- og reservasjonsprosessen	Kø- og reservasjonsprosessen beskriver prosessen fra en aktør sender inn søknad med modenhetsinformasjon for sitt prosjekt frem til en eventuell tilknytning til strømmettet. Kø og reservasjonsprosessen beskriver: • Modenhetsvurdering av søknad • Inngåelse av reservasjon/køplass • Fremdriftsrapportering • Kansellering Kø- og reservasjonsprosessen er en parallell prosess av tilknytningsprosessen.
Forpliktende fremdriftsplan med milepæler	Den forpliktende og realistiske fremdriftsplanen er kundens planlagte fremdrift. Dette skal oppsummeres i en fremdriftsplan som angir konkrete milepæler for gjennomføringen av prosjektet. Ved reservasjon/køplass forplikter prosjektet seg til å følge planlagt fremdrift for å opprettholde modenhet og reservasjon/køplass. Beste praksis bruker begrepet fremdriftsplan med milepæler for å tydeliggjøre at det som skal leveres er en tydelig fremdriftsplan som lett kan vurderes og følges opp av nettselskapet, og ikke en større og detaljert fremdriftsplan som for eksempel et gant-diagram.

2 Prosjektveiviseren

Det finnes mange varianter av prosjektmodeller med egne begreper og beslutningspunkter. For å lettere kunne sammenligne statusen til ulike prosjekter benytter Beste praksis seg av "Prosjektveiviseren", prosjektmodellen i offentlig sektor for en enhetlig tolkning av prosjektprosessen. Den er utarbeidet av Digitaliseringsdirektoratet, og er benyttet av blant annet Elbits og PlanNett for tilsvarende formål. Modellen er detaljert beskrevet på [DigDirs](#) nettsider, samt vist i Figur 3.

Aktøren står fritt til å benytte seg av egne prosjektmodeller og begreper, men kan se til prosjektveiviseren for å harmonisere seg med det som er forventet i modenhetskriteriene.

Følgende tre faser benyttes i Beste praksis, inkludert tilhørende beslutningspunkter (BP):

- [Konseptfasen](#) – Avklare behov og velge konsept (Avsluttes med [BP2](#))
- [Planleggingsfasen](#) – Detaljprosjektering frem til oppstart (Avsluttes med [BP3](#))
- [Gjennomføringsfasen](#) – Bygging, realisering etc.

Figur 2: Prosjektveiviseren fra DigDir

Konseptfasen og BP2

Konseptfasen starter når virksomhetsledelsen har bestemt at de skal gjøre noe med et behov eller problem de har identifisert. De har derfor iverksatt en konseptfase for å utrede ulike tilnærminger for et mulig prosjekt, vurdere hvilke gevinster dette vil kunne bidra til, og hva et slikt prosjekt vil innebære. Konseptfasen skal resultere i et prosjektforslag for videre planlegging. Ved BP2 beslutter virksomhetsledelsen om prosjektforslaget representerer en ønskelig investering som bør detaljeres videre i en planleggingsfase.

Planleggingsfasen og BP3

Planleggingsfasen skal legge grunnlaget for en god styring av den videre prosjektgjennomføringen. Det skal utarbeides en overordnet plan for prosjektets gjennomføring, knyttet opp mot et antall gjennomføringsfaser og hva som skal leveres i hver fase. Ved BP3 skal det besluttet om underlaget fra planleggingsfasen gir tilstrekkelig grunnlag for å beslutte oppstart av første gjennomføringsfase. Her er det naturlig at man tar den endelige investeringsbeslutningen for prosjektet.

Gjennomføringsfasen og BP4

Gjennomføringsfasen markerer oppstart av prosjektet. Det skal eksempelvis bestilles materiell, bygges og ferdigstilles.